

Yazar: Yrd.Doç.Dr. Ali Bilgin VARLIK

Nijerya'daki Gelişmeler

Nijerya'da, 2014 Nisan ve Mayıs aylarında Boko Haram (Batı Eğitimi Haramdır)¹ adlı örgütün, terör eylemlerinin artması ve 200 kız öğrenciyi kaçırmaları ile başlayan olaylar, kısa sürede uluslararası topluluğun da müdahil olduğu bir hal almıştır.

Yakın Geçmiş

Nijerya Federal Cumhuriyeti; 250 farklı dilin konuşulduğu, kabile düzeyindeki sosyal örgütlenmeden oluşan, kuzeyde Müslüman Hausa-Fulani, güneyde Hristiyan Yoruba ve İbo etnik grupları arasında kurulan hassas ve kırılabilir bir yapı üzerine inşa edilmiştir.

Nijerya'nın yakın tarihi, iç savaşa (1967-1970), darbelere ve askeri cunta yönetimlerine (1966-1979 ve 1983-1998 dönemlerinde 33 yıl süreyle) ve 1999'dan itibaren ise demokratikleşme çabalarına tanıklık etmiştir. Bu çalkantılı süreçte, ülkenin 1970'lerden itibaren artış gösteren petrol gelirlerinin ve zengin doğal kaynaklarının uluslararası bölüşümünün etkisi göz ardı edilmemelidir.

▪ 1967'de doğuda, İbolaların hakim olduğu Biafra bölgesinin bağımsızlık ilanı ile başlayan Afrika'daki ilk iç savaş, 30 ay sürmüş ve çok sayıda insanın -bazı kaynaklara göre 1,5 ila 3 milyon- hayatını kaybetmesinin ardından bastırılabilmiştir. Nijerya iç savaşında İngiltere ve SSCB merkezi hükümete, Fransa ve Mısır ise Biafra hükûmetine askerî yardım sağlamıştır.

▪ 1975'de darbeye başa geçen General Muhammed, 1976'daki başarısız darbe girişiminde hayatını kaybetmiş, onun yerini alan İbrahim Babangida, sıkı güvenlikçi bir devlet yapılanması tesis etmiştir.

▪ 1979'da iktidara gelen sivil yönetim -rüşvet ve yolsuzluklar gerekçesiyle- 1983'te Muhammed Buhari'nin darbesiyle son bulmuştur.

▪ Darbeye gelen Buhari 1985'de Babangida'nın darbesiyle gitmiştir. 1993 seçimlerini tanımayan Babangida ise yaşanan büyük iç karışıklığın ardından istifa etmek zorunda kalmıştır.

▪ 1994'te darbeye iktidara gelen General Sani Abacha'nın dört yıllık iktidarı, ülkenin en baskıcı ve yolsuzluklarla dolu dönemleri arasında gösterilir.

▪ Abacha'nın şüpheli ölümünün ardından, 1999'da yapılan seçimler ile iktidara gelen, eski Genel Kurmay Başkanı, Olusegun Obasanjo, şaibeli 2003 seçimlerini de kazanmıştır.

¹ Diğer adı "Cemaat es-Sulh Sünnet Li Dava Vel Cihad" (Dava ve cihad için barış ve sünnet cemaati).

▪ 2007'de gerçekleştirilen diğer bir şaibeli seçimle iktidara gelen Umaru Yar'Adua'nın 2010'da ölümünün ardından devlet başkanlığına getirilen Dr. Goodluck Jonathan, 2011'deki seçimleri de kazanmıştır.

Nijerya'nın yakın geçmişinde güvenlik sorunlarıyla ilgili gelişmeler özetle şöyledir:

2002 Liderliğini Muhammed Yusuf'un yaptığı Boko Haram, başlangıçta şiddete başvurmeyen bir örgüttür. Osama bin Laden başta olmak üzere El Kaide'nin Kuzey Afrika kolu olarak bilinen AQMI ve Asaru gibi ülke dışındaki Selefi gruplardan destek alan Yusuf, çok kez sorgulanmış olmasına karşın daha ziyade hayır işleri ile meşgul olduğu gerekçesiyle bu yıllarda yasa dışı olarak görülmez.

2009 Boko Haram taraftarlarının polisle çatışmaya girmesi ve Muhammed Yusuf'un yargısız olarak infaz edilmesi üzerine örgüt yeraltına girer.

Petrol zengini Nijer Deltası'nda, Nijer Deltasının Kurtuluşu Örgütü (MEND)'nin inisiyatifiyle 2004 yılında başlayan ve 2006 yılında şiddetini arttıran silahlı eylemler, Haziran 2009'da hükûmetin uygulamaya koyduğu af yasası sonrasında belirgin bir seviyede azalma göstermesine karşın, bölgede adam kaçırma, petrol boru hatlarına sabotaj eylemleri ve Gine körfezindeki korsanlık faaliyetleri devam eder.

2010 Ülkede yaşanan Müslüman-Hıristiyan gerginliğinde; Şubat ayında 550 kişi hayatını kaybederken 18.000 kişi evlerini terk etmek zorunda kalır; Nisan ayında, çoğunluğu Hıristiyan 500 kişi Mayıs, Kasım ve Aralık aylarında, 300'ü aşkın insan hayatını kaybeder. Nijer Deltasının Kurtuluşu Örgütü (MEND)'ne bağlı muhtelif grupların petrol tesislerine yönelik saldırıları devam eder.

Boko Haram, güvenlik kuvvetlerinden başka, Hıristiyan ve Müslüman halka, ülkedeki yabancılara ve BM kuruluşlarına yönelik olarak şiddet eylemleri ile kendisini yeniden duyurur.

2011 Yıl içerisinde meydana gelen şiddet olaylarında, 1.400'ü aşkın insan hayatını kaybeder. Bunlardan en fazla kayıpların yaşandığı olayların başında; Ocak ayında güvenlik kuvvetlerinin Boko Haram sempatanlarına karşı saldırıları (150 ölüm), Devlet Başkanlığı seçimleri sonrasında Mayıs ayında Müslüman-Hıristiyan çatışması (500 ölüm) ve Aralık ayında Boko Haram'ın 2009'dan beri gerçekleştirdiği en kanlı eylem (150 ölüm) gelmektedir. Ekim ayında Boko Haram'ın ılımlı kanadının ayrılmasıyla örgüt ikiye bölünür. MEND örgütü, 100 Boko Haram taraftarının serbest bırakılması halinde bombalamalara başlama tehdidinde bulunur.

2012 Ülkede yaşanan Müslüman-Hıristiyan çatışmasında Boko Haram belirleyici aktör konumuna yükselirken örgütün kontrolü bütünüyle ortadan kalkar. Şiddet olaylarında 900 civarında insan hayatını kaybeder. En büyük can kaybının yaşandığı Temmuz ayında (205 ölüm), Devlet Başkanı güvenlik müsteşarını görevden alır. Yerel Boko Haram şebekeleri fidye amacıyla adam kaçırma eylemlerini (30 kişi) artırır. Ekim ayında İnsan Hakları Örgütü, Aralık ayında ise Uluslararası Ceza Divanı (ICC) Boko Haram'ın insanlığa karşı suç işlediği yönünde rapor yayınlar. MEND, yabancılar tarafından işletilen petrol tesislerine sabotajlar gerçekleştirir.

2013 Çatışmalarda 3.000'den fazla insan hayatını kaybederken 20.000'den fazla insan komşu ülkelere sığınır. Haziran ayında Borno, Yobe ve Adamawa eyaletlerinde sıkıyönetim ilan edilmesini

müteakip güvenlik kuvvetlerinin karşı harekât başlatması neticesinde, Temmuz-Kasım döneminde ayda ortalama 300'den fazla kayıp yaşanır. Bunda, hükümet destekli "Sivil Görev Kuvveti" isimli gençlik örgütünün de büyük etkisi olur. Bu süreçte Boko Haram'ın eylemleri, adam kaçırmadan, güvenlik kuvvetlerine, Hıristiyan köylerine ve okullara yönelik saldırılardan petrol boru hatlarına sabotajlara kadar değişen özellikler taşırken, güvenlik kuvvetlerinin Müslümanların yaşadığı bölgelerde sivil ayrımı yapmadığı görülür. Temmuz ayında ulusal İnsan Hakları Örgütü, güvenlik kuvvetlerinin insan hakları ihlalinde bulunduğunu duyurur. Haziran ayında, AB ve ABD, ihlaller konusunda hükümeti ikaz eder. Boko Haram, pek çok şehirden kovulur, aynı zamanda örgüt liderliğiyle uzlaşma arayışına girilirse de bir mesafe kat edilemez. Yıl içerisinde 21 yabancı kaçırılır, daha önce kaçırılan 67 rehine kurtarılır. MEND, askerî petrol tankerine Şubat ayında gerçekleştirilen saldırıyı üstlenir.

2014 Ocak-Mayıs döneminde sırasıyla; 136, 320, 368, 730 ve 1150 olmak üzere yılın ilk beş ayında toplam, 2.700 civarında insan hayatını kaybeder (bazı kaynaklara göre 2.000). Bu dönemde, ülkenin kuzeydoğu bölgelerine hakim olan Boko Haram'a ilave olarak batıda Nijerya Deltası'ndaki petrol bölgelerinde MEND örgütü güvenliğin başlıca tehdidi konumunu muhafaza eder.

18 Mart'ta Ulusal Güvenlik Danışmanı Muhammed Sambo Dasuki, terörizmin nedenlerine yönelik olarak "yumuşak" bir yaklaşım çağrısında bulunursa da bunun nasıl hayata geçirilebileceği bilinemez.

Boko Haram'ın 200 kız öğrenciyi hapisteki taraftarlarının serbest bırakılması karşılığında kaçırması üzerine komşu ülkelerden Nijer, Çad ve Kamerun'a ilave olarak ABD, İngiltere, Fransa ve İsrail, Nijerya Hükümetine destek sağlarlar. Türkiye, ülkedeki terör eylemlerini kınayan bir açıklama yapar.

Temel Veriler

• 2014 tahminlerine göre 177.155.754 nüfusu ile dünyanın 8'inci Afrika'nın en kalabalık ülkesidir.

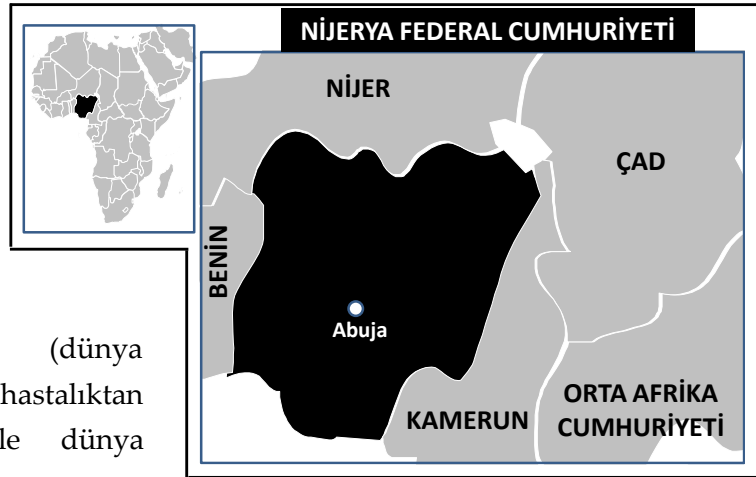
- Nüfus artış oranı % 2,47 (dünya sıralamasında 33'üncü),

- HIV/AIDS oranı % 3,1 (dünya sıralamasında 20'nci) (Bu hastalıktan kaynaklanan 3.426.600 ölüm ile dünya sıralamasında 1'inci).

- Sağlık harcamaları GSMH'nin % 5,3'ü (dünya sıralamasında 127'nci) dir.

• Ülkede 300'den fazla etnik grup yaşamakta olup, bunlardan en kalabalık olanları nüfusun % 29'unu oluşturan Müslüman Hausa ve Fulaniler ve çoğunluğu Hıristiyan olan Yorubalar (% 21) ile İbolar (%18)dir.²

• Halkın % 50'si Müslüman ve % 40'ı Hıristiyan olup, % 10'u ise yerel inanca sahiptir.

² Ülkede yaşayan diğer etnik gruplar: Ijaw (% 10), Kanuri (% 4), Ibibio (% 3.5) ve Tiv (% 2.5) (Bkz. *The World Factbook*). Nüfusun geri kalan % 20'si ise sayıları 300'e varan etnik gruplardan oluşmaktadır. Bkz. Federal Republic of Nigeria. (2012). People.

- Resmi dili İngilizce olan ülkede, Hausa, Yoruba, İbo ve Fulani dillerine ilave olarak 400 yerel dil konuşulmaktadır.
- Okur yazarlık oranı % 61,3'tür. Bu oranın bölgesel dağılımında dikkat çekici ayrılıklar görülmektedir. Müslüman halkın çoğunlukta olduğu kuzey bölgelerinde kadınlarda okuma yazma oranı % 5 ile sınırlı kalırken, Hıristiyanlar ve yerel Animist inancına sahip olanlarda bu oranın çok daha yüksek olduğu görülür; örneğin, İgboların çoğunlukta olduğu Lagos'ta bu oran % 90 civarındadır.
- Afrika'nın en büyük ekonomisine sahip olan Nijerya, 478,5 milyar dolarlık GSMH'si ile dünyada 31'inci sırada yer almakta olup 2013'teki büyüme hızı % 6 civarında gerçekleşmiştir. Buna karşın, ülke kişi başına düşen 2.800 dolar ile dünya sıralamasında ancak 180'inci dir.
 - Afrika'daki en büyük petrol üreticisi olan Nijerya, bu sektörde dünyanın önde gelen ülkeleri arasında yer almaktadır. Ülkede yaşanan şiddet olayları, ülke gelirlerinin % 80'ini, ihracatının ise % 95'ini oluşturan petrol ve doğal gaz gelirlerinin düşmesine neden olmuşsa da bu gruplarla 2009 yılında varılan uzlaşma neticesinde durum, büyük ölçüde normale dönmüştür.
 - 2010 verilerine göre, halkın % 70'inin yoksulluk sınırının altında yaşadığı ülkede, enflasyon oranı % 12,2'dir.
 - 2013 verilerine göre ülkenin bütçe açığı GSMH'nin % 1,5'ine karşılık gelmekte olup, bütçe gelirleri 23,85; harcamaları ise 31,51 milyar dolardır. Nijerya'nın 15,73 milyar dolar dış borcu bulunmaktadır.
 - Nijerya'nın kanıtlanmış petrol rezervi, 37,2 milyar varil (dünya petrol rezervlerinin % 2,7'si ile 10'uncu ülke), 2013 yılı günlük üretimi 2 milyon bbl/d varildir (dünya petrol üretiminin % 2,7'si ile 15'inci ülke). Ülkenin doğal gaz rezervi ise 5,29 trilyon m³ (dünya doğal gaz rezervlerinin % 2,7'si ile Afrika'da 1'inci, dünyada 9'uncu ülke), 2010 yılı üretimi 33,63 milyar m³ (dünya doğal gaz üretiminin % 10,5'i ile 11'inci ülke).
 - Nijerya, toplam ihracatının % 36,3'ünü ABD'ye yapmaktadır. ABD, petrol ithalatının % 8'ini Nijerya'dan karşılamakta olup bu miktar ülkenin günlük üretiminin yarısını oluşturmaktadır. Nijerya, ABD'ye petrol ihraç eden ülkeler arasında beşinci sırada yer almaktadır. Nijerya'nın en büyük ikinci ihracat ortağı, % 23,8'lik oran ile Avrupa ülkeleridir (Bu oran 2012'de % 44'tür). Bunlardan İspanya ve Fransa, sırasıyla, Nijerya'nın ihracatının % 5,98 ve 4,25'ini karşılamaktadır. Nijerya'nın ihracat ortakları ise Hindistan (% 11,1) ve Brezilya (% 7, 57)'dir. İthalat bakımından ülkenin başlıca ticari ortakları; Çin (% 18,2), ABD (% 10) ve Hindistan (% 5,5)'dir. 2003-2009 yılları arasında ABD ve AB ile Nijerya arasındaki ticaret yarı yarıya azalmıştır. Çin ile ticaret ise 2000-2008 döneminde sekiz kat artmıştır. 2003-2009 döneminde Çin, Nijerya'nı ekonomik kalkınmasına % 0,9 oranında katkı sağlamıştır.
- BM'nin 2012 yılı insani gelişme endekslerine göre, 186 ülke arasında 153'üncü sırada; "düşük insani gelişme" kategorisinde yer almaktadır.

Değerlendirme

Ülkede kronikleşen siyasi istikrarsızlık, başta coğrafi, ekonomik, sosyal ve kültürel (etnik ve dini) olmak üzere, pek çok kaynaktan beslenmektedir.

Coğrafi, ekonomik, sosyal ve kültürel farklılıkların yarattığı ayrışma, bütünleşme ve uzlaşıyla aşılammıştır. Sömürge döneminden devralınan ve petrol ve doğal gazın etrafında şekillenen yapı, bu kaynaklardan ele edilen gelirin sosyal mutabakatı sağlayabilecek bir şekilde paylaşımına imkan vermemektedir. Bu durum, fakir ve geri kalmış kuzey ile zengin ve gelişmiş güney arasında mevcut

olan sosyal ve kültürel farklılıklara ekonomik bir boyut eklemiştir. Ülkedeki ekonomik parçalanmanın diğer bir boyutu ise güney bölgesinde yaşanmaktadır; petrol üreticisi olan Delta ve Akwa Ibom, servetin Abuja ve Lagos liman bölgelerine akmasından şikayetçidir. Ayrıca bu bölüşüm mücadelesine yabancı devletler ve çok uluslu şirketlerin de dahil olması, mevcut zafiyetleri istismara daha açık bir hale getirmektedir. Nitekim, son dönemde Çin'in Afrika'ya açılması ile birlikte uluslararası rekabet kızışmıştır.

Zayıf federatif bağlardan oluşan devlet yapısının ve tartışmalı demokratik yönetimin; ekonomi, eğitim ve sağlık başta olmak üzere ülkenin temel sorunlarını aşabilme kapasitesi oldukça sınırlıdır.

Kötü yönetim ve kokuşma, muhalif grupların sorunlarını sistem içerisinde kalarak çözebilmesine imkan tanımamaktadır. Güvenlikçi, sorunların çözümünde şiddeti temel vasıta olarak kullandığından, MEND ile sağlanan kırılğan uzlaşma, ancak büyük ekonomik ve güvenlik maliyetleri ödendikten sonra sağlanabilmiştir. Benzer şekilde, halkının yaşam koşullarının ülkenin bağımsızlığını kazandığı 1960'lı yıllardan daha kötüye gitmesi, kötü yönetim ve devlet kademelerindeki yolsuzluklar, şeriatla yönetilen kuzey eyaletlerince sağlanan destek, Boko Haram'ın halk arasında taban bulmasına, güvenlik kuvvetlerinin insan hakları ihlalleri ve güvenlik zafiyeti ise örgütün radikalleşerek terör örgütüne dönüşmesine katkı sağlamıştır.

Gelinen aşamada, dört yıllık eylemsel geçmişi olan örgüt; 8.550 insanın ölümüne, 150.000 insanın evlerinden edilmesine neden olmuştur.³ Örgüt, terör eylemlerini ülkenin diğer bölgelerine de taşıyabilecek bir güce ulaşmıştır. Diğer taraftan, örgütün tecrit altındaki lideri Ebubekir Şekau'nun Adamava Dağları, Kamerun ve Nijer'de çok sayıda mahalli liderler üzerinde kontrolü oldukça zayıflamış olup örgüt, terörizmle mücadele kapasitesi sınırlı olan Nijer ve Kamerun için de güvenlik riski oluşturan bir konuma yükselmiş⁴ ve uluslararası müdahale gündeme gelmiştir.

Çin'in genel olarak Afrika'da, özel olarak da Nijerya'da ekonomik alanda elde etmiş olduğu durum üstünlüğünün yaratmış olduğu gerginlik ülkenin içsel dinamiklerinden kaynaklanan istikrarsızlıkla kısmen de olsa örtüşmektedir. Çin'in yarattığı rekabet ortamı Batılı devletlerin ticari çıkarlarını tehdit etmektedir. Boko Haram gerekçesiyle devreye giren Batı kaynaklı dış müdahalenin yakın dönemde ülkede askerî üsler oluşturma seviyesine ulaşması kuvvetle muhtemeldir. Batılı devletlerin bu ön alma girişimi, Nijerya'yı Batı Afrika'ya çıkış noktası olarak gören Çin'in tepkisiz kalması, -Gana ve Siera Leone başta olmak üzere- bölgedeki ticari çıkarlarını önemli ölçüde tehdit edebilecektir.

³ Bu hesaplamalar, Uluslararası Kriz Veri Tabanı [International Crisis Group. *Crisis Watch Database* (Nigeria)] üzerinden yapılmıştır. Ölüm ve göçe ilişkin rakamlarda farklı kaynaklarda tenakuslar bulunmaktadır. Örneğin, UNHCR'in 2013 verilerine göre ülke içinde 3.000 ülke dışında 31.500 yerlerinden edilmiş ve sığınmacı mevcuttur. Bkz. UNHCR. 2014 UNHCR regional operations profile - West Africa. <http://www.unhcr.org/pages/49e484f76.html> (Erişim: 15.05.2014). Kriz grubunun 213 sayılı raporuna göre ise bu sayı 500.000 dir. Bkz. International Crisis Group.

⁴ International Crisis Group. (3 Apr 2013).